

TOPONIMLARNING ATOQLI OTLAR SINFI SIFATIDA QO'LLANISHI**Sunnatova Guljahon Erkin qizi**

SamDCHTI Fransuz tili va adabiyoti kafedrası mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada toponimlarning atoqli otlar sinfi sifatida qo'llanishi, gapda ishlatilishi misollar bilan yoritilgan.

Kalit so'zlar: toponimiya, toponimlar, onimlar, NP - nom propre – atoqli ot, NC - nom commun – tushdosh ot

Toponimikaning ma'lum bir tadqiqot sohasiga berilishi munozarali masala bo'lib qolmoqda. Ba'zi olimlar uni tilshunoslik va geografiya chorrahasida joylashgan fanlararo fan deb atasalar, boshqalar toponimikani mustaqil fan sifatida ajratib ko'rsatishadi. Boshqalari esa uni faqat tilshunoslikka aloqador deb fikr bildirishadilar. Ushbu tadqiqot oxirgida lingvistik nuqtai nazardan qabul qilmoqda, chunki toponimlar faqat til hodisalari sifatida ko'rib chiqiladi.

Toponimlarning o'ziga xos tavsifiga to'xtaladigan bo'lsak, tadqiqotning terminologik jihatlarini aniqlashtirish zarur. Avvalo, "toponimiya" va "toponimika" tushunchalarini farqlash zarur. **Toponimiya - ma'lum hududdagi joy nomlarining yig'indisi.**[B. Abdurahmonov 2021]

Toponimika onomastikaning geografik nomlar (toponimlar), ularning ta'siri, ma'nosi va kelib chiqishi, tuzilishi, tarqalish hududi, vaqt o'tishi bilan rivojlanishi va evolyutsiyasini o'rganuvchi bo'limidir.

O'rganilayotgan toponimlar sinfiga kiruvchi elementlarning xilma-xilligi, ularning bir jinsliliigi va toponimikaning fan sifatida ta'rifida bir ma'noning yo'qligi uning asosiy birligi – toponimga juda boshqacha ta'rif berilishiga olib keladi.

Lingvistik lug'at eng umumiy ta'rifni beradi: toponim - bu tegishli nom, geografik ob'ektning nomi [Нерознак 1990: 515–516]. Bu ta'rif eng umumiy bo'lib, "geografik ob'ekt" ekstralingvistik mezoniga asoslangan bo'lib, u o'z navbatida bir ma'noli ta'rifga ega emas va haqiqatning keng doirasini qamrab oladi. Ushbu ta'rif **NP(nom propre – atoqli ot)**ga kiritilgan boshqa nomlar sinflari bilan solishtirganda toponimlarning o'ziga xos xususiyatlarini to'liq aks ettirmaydi.

A. V. Superanskaya ushbu ta'rifga aniqlik kiritadi, "toponim" atamasi shaxs tomonidan mustaqil birlik sifatida ajralib turadigan har qanday geografik ob'ektning tegishli nomini anglatadi [Суперанская 1984:174–175]. A. V. Superanskaya tomonidan taklif qilingan ta'rif ko'proq lingvistikdir, lekin baribir nominatsiyadagi shaxsning roliga asoslangan ekstralingvistik omildan kelib chiqadi.

I. P Litvin tomonidan berilgan ta'rif yanada aniqroq va tilga yaqinroqdir. U toponimni to'liq toponimik formulaning individuallashtiruvchi elementi deb hisoblaydi (to'liq toponimik

formula o'ziga xos nom va unga hamroh bo'lgan geografik atamadan (umumiy) iborat bo'lib, bu nom qaysi turdagi geografik ob'yektlarga tegishli ekanligini tushuntiradi [Литвин 1988: 68]. To'liq toponimik formula quyidagicha ko'rinadi: **la ville de Paris**. Bu misolda Parij haqiqiy toponim, aynan shaharga nom sifatida qo'llanilgan.

I.P.Litvin tomonidan taklif qilingan ta'rifdan toponimik misollar madaniy komponentining semantikasini o'rganish uchun bir nechta muhim ahamiyatga ega. Turli nutqlarda faoliyat yuritib, toponim to'liq toponimik formulani saqlab qolishi mumkin, bu ayniqsa mikrotoponimlar uchun muhim: **On avait logé chez une tante, rue de la Tombe-Issoire** (Caron 1999: 14). Bunda to'liq toponimik formuladan foydalanish ob'ektni tushunish va tasniflashni osonlashtirish istagi bilan bog'liq. Biroq, toponim nomlovchi narsaning turini ko'rsatuvchi turli xil aniqlovchilarsiz ham ishlashi mumkin; Bu foydalanish, ayniqsa, ommaviy axborot vositalari matnlariga xosdir: **Entre Vincennes et la Concorde, ce dimanche, j'ai fait mon choix** [Marianne 16/04/2012]. Bu misolda **Vincennes** toponimi oldidan la commune va **Concorde** toponimi oldidan la place so'zlari tushib qolgan. Bu la commune et la place taniqli nomlari yo'q, shu sababli tushirib qoldirilgan, lekin ular yashirindir. **NC (nom commun** – tushdosh ot) ma'nolari **NP** bilan birgalikda qo'shilib bitta ma'noni beryapti. Yuqoridagi keltirilgan gapdagi misolda turdosh otni ishlatsak ham, ishlatmasak ham bo'ladi. Qo'llanilgan onimlar NC bilan bog'liqligini bilvosita saqlab, nomlangan ob'ektning turini bildiradi.

Shunday qilib, toponim shartli xususiyatga ega, toponimga qadriyat sifatida qaraydigan til jamoasining mulki, degan xulosaga kelish mumkin. Toponim til jamiyatining qadriyati bo'lib, ma'noning posttoponimik komponentini jamlay oladi, bu esa konnotatsiyalarning paydo bo'lishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Yuqoridagi misollardagi toponimning shartlilikligi til jamiyati tomonidan qabul qilingan predmet nomini o'zgartirish imkoniyati bilan tasdiqlanadi. Yana bir misol keltirishimiz mumkin: **Albertville** L'Hôpital.nomi bilan tanilgan. Aslida bu nom XIX asrning birinchi yarmida Alp tog'lari etagida joylashgan Sardiniya qiroli Sharl Albert nomiga qo'yilgan shahar bo'lgan. Keyinchalik bu nom kasalxona nomiga ko'chgan: [<https://fr.wikipedia.org/wiki/Albertville>]. Bundan bilishimiz mumkinki, inson ismlari ham toponim bo'la oladi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, toponimlar turli xususiyatga egaligi jihatdan onomastika sohasida ajralib turadi. Ularning ishlatilishi turlicha va xarakteri ham xilma-xil, ba'zida ular turdosh otdan atoqli otga, atoqli otdan turdosh otga ko'chishini ko'rishimiz mumkin: buni esa yuqoridagi misollar orqali ham bilib oldik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonov B. "Toponimika" o'quv-uslubiy majmua, Namangan-2021. 4-5 b.
2. Caron L. Le bouleau et l'épinette. P.: Archipel, 1999. – 188 p.

3. Deroy L., Mulon M. Dictionnaire de noms de lieux. – Paris: Le Robert, 1992. – 526 p.
4. Dictionnaire ouzbek - français. - Paris: 2001. – 321 p.
5. <https://fr.wikipedia.org/wiki/Albertville>
6. Larousse. Petit Larousse en couleurs.- Paris: Libr.Larousse. 1988.–1920p.
7. Marianne [Электронный ресурс] / URL: <http://www.marianne.net>.
8. Литвин И. П. О структуре и функции названий физико-географических объектов в своей и чужой среде (на материале некоторых европейских языков) // Ономастика. Типология. Стратиграфия. – М. : Наука, 1988. – С. 68–86.
9. Нерознак В. П. Топонимика // Лингвистический энциклопедический словарь: Под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – с. 515–516.
10. Суперанская А. В. Что такое топонимика: Из истории географических названий. – М.: Наука, 1984. – 182 с.